

ДВІРНА

Тетяна Сергіївна –
провідний інженер
Інституту ботаніки
ім. М.Г. Холодного НАН України

ПРОТОПОПОВА

Віра Вікторівна –
доктор біологічних наук,
професор, провідний науковий
співробітник Інституту ботаніки
ім. М.Г. Холодного НАН України

ШЕВЕРА

Мирослав Васильович –
кандидат біологічних наук,
провідний науковий
співробітник Інституту ботаніки
ім. М.Г. Холодного НАН України

СИНАНТРОПІЗАЦІЯ ФЛОРИ ТА РОСЛИННОСТІ – АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ БОТАНІКИ XI Міжнародна наукова конференція *Synanthropization of Flora and Vegetation*

*11–13 вересня 2014 р. у м. Познань (Польща) відбулася XI Міжнародна наукова конференція *Synanthropization of Flora and Vegetation*, присвячена актуальним проблемам синантропізації флори та рослинності, інвазій не-аборигенних рослин.*

З кінця ХХ ст. проблема розселення видів неаборигенних рослин перебуває в центрі уваги міжнародної ботанічної спільноти. Своєчасне виявлення та запобігання подальшому поширенню видів адвентивних рослин є одним із найважливіших завдань флористики і необхідною умовою виконання Україною положень Конвенції з біологічного різноманіття, Глобальної та Європейської стратегій щодо інвазійних чужорідних видів, а також інших міжнародних і вітчизняних природоохоронних документів.

Учені вже давно усвідомили важливість цієї проблеми, зафіксувавши її в рішеннях багатьох наукових форумів. З розвитком процесів антропогенної трансформації рослинного покриву в усьому світі спостерігається зростання інтересу до вивчення різних аспектів синантропізації, зокрема адвентизації флори та рослинності. Міжнародну конференцію *Synanthropization and Environment of Rural Settlement. Flora and Vegetation* було започатковано понад 20 років тому з метою раз на два роки збирати фахівців для обговорення питань синантропізації рослинного покриву і підбиття підсумків регіональних досліджень із цієї тематики. 11–13 вересня 2014 р. у польському місті Познань на базі Університету імені Адама Міцкевича відбулася чергова XI Міжнародна наукова конференція, але цього року її назву було змінено на *Synanthropization of Flora and Vegetation*. У роботі форуму взяли участь понад 100 представників різних наукових і навчальних закладів Польщі, Словаччини, Білорусі та України.

Учасники Конференції перед корпусом біологічного факультету Університету імені Адама Міцкевича в Познані

Урочисте відкриття Конференції проходило в залі Йосипа Пачоського біологічного факультету Університету імені Адама Міцкевича. Декан біологічного факультету професор Богдан Яцковяк (Bogdan Jackowiak) щиро привітав учасників зібрання і побажав їм цікавих доповідей, плідних дискусій і задоволення від пізнавальних екскурсій Великопольщею. У своєму виступі він розповів про історію становлення та розвитку біологічних досліджень в Університеті, акцентувавши увагу саме на здобутках ботаніків.

Пленарне засідання було присвячене 10-й річниці від дня смерті професора Януша Богдана Фалінського (Janusz B. Faliński) — відомого польського геоботаніка та еколога, знаного своїми оригінальними працями із синантропізації рослинного покриву. У доповідях Божени Чарнецької (B. Czarneska) та Яна Голекси (J. Holeksa) було висвітлено багатогранність творчої та наукової діяльності вченого. У виступі Барбари Токарської-Гузик (B. Tokarska-Guzik) йшлося про сучасний стан досліджень і практичні аспекти вивчення фітоінвазій у Польщі, було окреслено пер-

спективи подальшого розвитку цього напрямку. Зокрема відзначалося, що такі видатні польські вчені, як Ян Корнась та Януш Фалінський, зробили значний внесок у вивчення біологічних інвазій, а їхні праці стимулювали підвищення інтересу до цієї проблеми і зумовили появу численних робіт щодо поширення синантропних рослин. Головною метою сучасних досліджень польських ботаніків є пошук нових шляхів створення наукової бази для практичної діяльності у загальному руслі світових тенденцій.

На першій сесії було представлено результати вивчення антропогенної трансформації флори, які охоплювали різноманітні аспекти проблеми у різних регіонах. Доповідь українських учених Віри Протопопової і Мирослава Шевери з Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України було присвячено сучасному поширенню трансформерів, шляхам та часу їх занесення в регіон, ценотичній активності та впливу на рослинні угруповання і екосистеми Полісся. У доповіді Марії і Адама Зайонц (M. Zajac, A. Zajac) було наведено оригінальні картографічні матеріали щодо поширення

ксенофітів у Польських Карпатах, складені на основі багаторічних детальних спостережень. Максим Джус із Білорусі проаналізував дані про видовий склад адвентивної фракції флори на плантаціях брусниці: 17 таких видів — нові для країни, а 14 — для Східної Європи. У роботі, присвяченій адвентивним деревно-чагарниковим видам Польщі, Владислав Данилевич (W. Danielewicz) і Войцех Швед (W. Szwed) зробили спробу їх класифікації залежно від особливостей пристосування до навколишнього середовища, виокремивши три групи: 1) види, що дають самосів і не утворюють генеративних особин; 2) види, сіянці яких розвиваються до генеративних особин, здатних до подальшого розмноження, та приурочені до антропогенно трансформованих територій; 3) види, що дають самосів і здатні до подальшого розмноження й поширення, приурочені до трансформованих, напівприродних та природних місць зростання. У доповіді Адама Снопєка (A. Szneppek) увагу було зацентровано на видах адвентивних рослин у Бєскидах і загрозі біорізноманіттю гірських екосистем з боку *Heracleum mantegazzianum* Sommier et Levier. Спостереження Єви Щєнєняк (E. Szczeńniak) і Ремігія Пєлєха (R. Pielech) показали, що найбагатша група археофітів приурочена до чорноземів і вапнякових глин у долинах і рендзинах та парарендзинах, а також до деяких форм коричневих ґрунтів у знижених ділянках Судет. Було наведено цікаві дані щодо динаміки поширення видів цієї групи. Так, кількість їх місцезнаходжень зменшилася від 3500 за період 1860—1903 рр. до 685 за період 2001—2014 рр.

На другій сесії обговорювали питання синантропізації рослинних угруповань. Зокрема, було розглянуто результати 40-річного дослідження вторинної сукцесії в експериментальному екологічному саду Біловезької геоботанічної станції (W. Adamowski, A. Bomanowska); синантропізацію термофільних каймових угруповань (*Trifolio-Geranieta sanguinei*) на Українському Поліссі (D. Iakushenko); рослинні пожнивні угруповання Східної Словаччини (S. Mochnacký) та ін.

Українські ботаніки біля меморіальної дошки Йосипу Пачоському; зліва направо: Д.М. Якушенко, В.В. Протопопова, Т.С. Двірна, М.В. Шевера

Цікаві аспекти досліджень на модельних об'єктах варіабельності та мікроеволюції в екосистемах, змінених людиною, розглядали на третій сесії. Великий інтерес у присутніх викликали результати молекулярних досліджень, що дають можливість з'ясувати механізми мікроеволюції деяких складних видових комплексів і окремих видів. Так, група польських учених (K. Bzdega et al.) навела результати вивчення рівня генетичної різноманітності видів адвентивних популяцій *Reynoutria* Houtt. з вторинного ареалу (Польща, Угорщина, Словаччина, Україна) порівняно з популяціями з природного ареалу (Японія). Отримані результати сприяють розумінню еволюції геному в цьому складному комплексі. У дослідженнях видів роду *Hordeum* L. доведено, що середземноморський вид *H. Murinum* L., інвазійний у Центральній Європі, представлено в Австрії, Чехії, Угорщині, Німеччині, Польщі, Румунії, Словаччині та Україні двома гаплотипами (W. Bieniek). Вагомі результати одержано під час вивчення інвазійних видів роду *Solidago* L., механізм інвазії яких залишається поки що нез'ясованим. При цьому автори (M. Szymura et al.) зазначають, що вкорінення видів контролюється переважно конкурентоспроможністю та здатністю до активного розповсюдження. Таксономічний статус видів цього роду, які зу-

Професор К. Лятовський проводить екскурсію для учасників Конференції

стрічаються в Європі, дискусійний, особливо це стосується *S. canadensis* L. та *S. altissima* L. У результаті цитометричного аналізу квітки встановлено значні відмінності між популяціями цих видів.

На четвертій сесії обговорювали результати вивчення особливостей фітоінвазій окремих видів і найефективніші міграційні шляхи.

Короткі повідомлення про оригінальні різнобічні дослідження було заслухано на п'ятій сесії. Вони стосувалися результатів вивчення консортивних зв'язків видів адвентивних рослин, змін природних рослинних угруповань, моніторингу навколишнього середовища тощо.

Різноманітною за напрямками досліджень була й постерна сесія, на якій було представлено 83 доповіді. Українські ботаніки презентували дві стендові доповіді. Т. Двірна навела результати досліджень інвазійних видів рослин на території Роменсько-Полтавського геоботанічного округу, Ю. Воробйов і С. Соломаха розповіли про *Dactylo glomerati* – *Populeto tremulae* Y.O. Vorobyov et S. Solomakha 2014 in press – новий клас піонерної рослинності лісів та колків.

Загалом заслухані на Конференції наукові доповіді засвідчили актуальність і перспективність досліджень різних аспектів проблеми синантропізації флори та рослинності. Водночас було наголошено, що багато питань зали-

шаються ще нез'ясованими і потребують подальшого, більш глибокого вивчення, оскільки проблема фітоінвазій є однією з глобальних загроз природному біорізноманіттю. Особливої актуальності ця проблема набула для країн, які мають трансформований рослинний покрив на великих територіях, у тому числі й для України.

Перед початком другого дня роботи Конференції учасники щиро привітали професора Кароля Лятовського (K. Latowski) – знаного польського систематика, морфолога, флориста, фітосоціолога, історика та популяризатора науки, талановитого педагога з його 75-річним ювілеєм і 50-річчям наукової та освітянської діяльності. Українським науковцям він добре відомий передусім своїми оригінальними працями з систематики роду *Lepidium* L. Учений активно долучився до вшанування пам'яті видатного польського та українського натураліста Йосипа Конрадовича Пачоського (у 2014 р. ботанічна спільнота відзначила 150-річчя від дня його народження). Ім'я Пачоського тісно пов'язане з дослідженнями флори та рослинності різних регіонів України, організацією відомого заповідника «Асканія-Нова». Професор К. Лятовський був серед ініціаторів та організаторів перенесення праху вченого до Меморіалу Заслужених Великопольщі (Познань), публікації його вибраних праць, особливо другого тому «Херсонської флори» (2010), відкриття меморіальної аудиторії в Університеті імені Адама Міцкевича, започаткування Читань пам'яті Й.К. Пачоського та інших меморіальних заходів.

З нагоди ювілею професора К. Лятовського журнал *Biodiversity: Research and Conservation* присвятив йому спеціальний випуск, до якого увійшли статті, написані на замовлення редакції, зокрема й українських ботаніків (А.Р. Ільїнська, А.В. Яєна, S.L. Mosyakin, V.V. Protopopova, M.V. Shevera «By their fruits you will recognize them: notes dedicated to Professor Karol Latowski – the prominent Polish botanist»; V.V. Protopopova, M.V. Shevera «Ergasiophytes of the Ukrainian flora»; А.Р. Ільїнська «*Lepidium* L. s. str. in the flora of Ukraine»). У цьому

ж журналі було надруковано тези наукових доповідей Конференції*, а згодом планується опублікувати розширені матеріали.

Обговорення проблематики феномену синантропізації відбувалося також і під час ботанічної екскурсії, де учасники ознайомилися з флорою та рослинністю термофільних дубових та соснових лісів, торфовищ і боліт, долини річок Нотець і Варта. Провідні фахівці Університету розповіли про історію регіону, етапи освоєння і трансформації рослинного покриву, звернули увагу на популяції деяких небезпечних інвазійних рослин, зокрема *Erechtites hieracifolium* (L.) Raf. ex DC., який є одним із по-

тенційних високоінвазійних видів і в Україні, *Padus serotina* (Ehrh.) Borkh., *Aronia x prunifolia* (Marshall) Rehder, *Reynoutria japonica*, *Impatiens glandulifera* Royle, що становлять загрозу біорізноманіттю в багатьох країнах Європи.

Учасники залишали Конференцію з почуттям глибокої вдячності її організаторам — голові проф. Б. Яцковяку, почесному голові проф. К. Лятовському і особливо відповідальному секретарю д-ру З. Цельці (Z. Celka), а також усій групі помічників, яким вдалося створити атмосферу наукової співдружності, організувати чітко проведення різноманітних заходів, забезпечити широкий спектр доповідей, провести цікаві змістовні екскурсії.

Наступну Конференцію заплановано провести в 2016 р. в Угорщині.

* http://synantrop.home.amu.edu.pl/index.php?ip=abstract_submission.

T.S. Dvirna, V.V. Protopopova, M.V. Shevera

Институт ботаники им. Н.Г. Холодного НАН Украины
ул. Терещенковская, 2, Киев, 01601, Украина

СИНАНТРОПИЗАЦИЯ ФЛОРЫ И РАСТИТЕЛЬНОСТИ —
АКТУАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА СОВРЕМЕННОЙ БОТАНИКИ
XI Международная научная конференция *Synanthropization of Flora and Vegetation*

11–13 сентября 2014 г. в г. Познань (Польша) состоялась XI Международная научная конференция *Synanthropization of Flora and Vegetation*, посвященная актуальным проблемам синантропизации флоры и растительности, инвазий неаборигенных растений.

T.S. Dvirna, V.V. Protopopova, M.V. Shevera

Kholodny Institute of Botany of National Academy of Sciences of Ukraine
2 Tereshchenkivska St., Kyiv, 01601, Ukraine

SYNANTHROPIZATION OF FLORA AND VEGETATION —
IMPORTANT PROBLEM OF MODERN BOTANY
XI International Scientific Conference *Synanthropization of Flora and Vegetation*

11–13 September 2014 in Poznań (Poland) was held XI International Scientific Conference *Synanthropization of Flora and Vegetation*, devoted to topical issues of synanthropization of flora and vegetation, invasion of alien plants.